

Smärre bidrag till dansk personhistoria.

Af O. Waide, Uppsala.

De svenska biblioteken innehålla som bekant rikhaltiga samlingar litteratur med dansk proveniens, som på skilda vägar kommit hit öfver. Många af dessa från danska privatbibliotek härstammande böcker hafva kortare eller utförligare skriftliga anteckningar af personhistoriskt intresse, smärre familjekrönikor, sådana som vanligen föras i familjebibeln, eller blott anteckningar om bokens inköp med ort och år för förvärfvet angifna. Anteckningar af detta senare slag kunna ofta vara af värde, då man genom dem kan följa ägaren t. ex. på hans studieresor till främmande länder. Detta dock mest, när större delar af en persons boksamling hamnat här, som t. ex. fallet är med Stephani bibliotek. Sporadiska anteckningar af denna typ komma mera sällan till praktisk användning. Familjekrönikor o. d. däremot, huru kortfattade de än äro, hafva alltid intresse, då man genom dem ofta erhåller korrigerade eller okända data för skilda familjemedlemmars lif.

För den personhistoriska forskningen äro dessa anteckningar praktiskt taget otillgängliga i de flesta fall, så länge våra bibliotek sakna verkliga provenienskataloger. Endast då anteckningarne förekomma i så stor myckenhet, att vederbörande arbete kan öfverflyttas från bok- till handskriftsafdelningen, blir det i likhet med öfriga handskrifter användbart. Men dylika öfverflyttningar måste naturligtvis företagas med stor urskilning och blott i enstaka fall, enär våra handskriftssamlingar eljes skulle fullkomligt öfversvämmas af tryckt litteratur, och därmed ändra karaktär. Fler-talet af dylika böcker måste alltså fortfarande stå begrafna på bokafdelningarne, för så vidt icke någon lycklig tillfällighet eller en fullständig, systematisk genomgång af dessa afdelningar kan framdraga dem ur glömskan.

Under mina bibliotekshistoriska forskningar har jag på olika håll påträffat en del dylika bokanteckningar, af hvilka några här nedan meddelas, dock blott som urkundsmaterial. Att göra systematiska undersökningar om deras tillförlitlighet och värde har varit mig omöjligt. Därför skulle i flera fall krävas långa och mödosamma arkivforskningar, hvilkas resultat väl näppeligen komme att stå i proportion till det därå nedlagda arbetet. I många fall har jag kunnat konstatera olikhet med motsvarande uppgifter

i den tryckta historiska och biografiska litteraturen utan att dock närmare ingå på saken.

Vi göra början med några uppteckningar i ett exemplar af Cort Aslaksens *Oratio theologico-historica de religionis per Martinum Lutherum reformatæ origine et progressu*, skrifven med anledning af reformationsjubileet 1617 och tryckt med tillhörande kronologiska och historiska tabeller i Köbenhavn 1621. Boken tillhör den Cronstedtska samlingen i Uppsala universitetsbibliotek¹⁾ och har ägts af en utaf de sista manliga ättlingarne af den gamla danska adelssläkten Rud, Otto Rud till Sandholt, son till Korfitz Rud. Otto Rud var född 1611, idkade 1628 studier i Sorö och dog vid 19 års ålder i februari 1630 ungefär samtidigt med fadern. Boken är enligt anteckning på titelbladet förvärfvad af Otto Rud år 1625, och sannolikt då inbunden af honom²⁾, hvarvid i slutet inhäftats ett par tomma ark, afsedda att föra vidare de historiska anteckningar, som ingå i Aslaksens efter den egentliga texten tryckta *Tabula chronologica et historica*, och som sluta med år 1620. Dessa anteckningar har Otto Rud också fortsatt några år framåt i tiden med en för hans ungdom öfverraskande fast och prydlig stil. Han har äfven infört i den tryckta förteckningen åtskilliga tillägg ända från år 1556, innehållande viktigare data rörande medlemmar af släkten Rud och de därmed befryndade familjerna Rosensparre — hans mödernessläkt — och Rosenkrantz m. m. Tydligt har han gjort sina uppteckningar omedelbart efter förvärfvet af boken, men tyvärr ej fortsatt dem vidare. De yngsta anteckningarne tillhöra året 1625, eller samma år boken kommit i hans hand. Utom de rent personhistoriska anteckningarne finnas några af mera allmänt kulturhistorisk natur, hänsyftande på merendels kända förhållanden. Äfven dessa kunna dock förtjäna att medtagas. De nytillkomna anteckningarne äro i likhet med de tryckta tabellerna uppdelade så att vänstersidan rör Danmark och högersidan utlandet; hvardera af dessa är uppdelad i två afdelningar, »*Statu ecclesiastico*» och »*Statu politico*». Anteckningarne i utländsk historia äro få och värdelösa, men äfven dessa medtagas för fullständighetens skull.

»1556. Canutus Rudt Erici f. die jovis post Dominicam Oculi nascitur in Vesterviig.

1567. Domina Sophia Rudt nata, Nykiøbinng.

1573. In profesto Pascatis pater meus inter 10. et 11. antemeridi: natus in Sandholt Corfitius Rudt Erici filius.

¹⁾ Signum 3: 109.

²⁾ Den är ursprungligen bunden i helt hvitt, mjukt pergamentband, men sedermera öfverdragen med ett brunaktigt papper för att göra dess utseende jikformigt med andra böcker i det Cronstedtska biblioteket.

1578. 13. Decemb: natalis Dominæ Pernille Gyldenstiern Bahusij Norvagorum.
1586. Mater mea Birgitta Rosenspar nata in Skarholt Scanorum 28. januarij.
1587. [Regina Scotiæ Maria decollatur]. Hindis hoved bleff med en Øxe vdj tredie hug affslaget paa den kongelig sal til Forterinham.
1588. Avunculus meus Steno Rosenspar Olai filius natus in Skarholt 10. Octob:
1592. Matertera mea Elizabeta Rosenspar nascitur in Skarholt. 2. Novemb:
1596. [Christianus Frisius magnus regis cancellarius deligitur]. Nec non Olaus Rosenspar Regni senator cum 7 aliis electus 10. jun:
1599. Nuptiæ Jacobi Rosæcrantzij cum Petronella Gyldenstiern in Keijstrup Tossing. 17. junij. Helviga Hardembierg 14. Julij Otthoniæ obiit.
1600. 2. Aprilis, nascitur Ericus Rosenkrantz jacobi f. in Keijstrup.
1604. Nuptiæ patris mei Corfitij Rudt cum Birgitta Rosenspar Olai de Scharholt filia, Hafniæ 20. Maji.
1605. Soror mea Anna Rudt Corfi. filia nascitur in Enggaard 29. Julij.
1606. Pater Laurentius Hafniam venit. Metta Rudt Corf: f. nata in Mariager Kloster 10. Octobris.
1607. Biblia Danica tertiò translata et edita cujus ἐργουδιώκτης fuit D. Joh. Rese:
1608. Elizabeta Rudt soror mea nata in Hindtzgaffl 24. Januarij.
1609. Frater meus Ericus Rudt Cor. filius, natus in Hindtzgaffvel 17. Aprilis¹⁾, oppetiit ibidem 3. Decemb. anni seqventis 1610.
1610. Nuptiæ matereræ meæ Elizabethæ Rosenspar cum Axelio Brahe de Krenckerup Dominica Palmarum.
1611. Sponsalia Stenonis Rosenspar avunculi mei cum Margareta Brock in Vemmeltoffte 20. Octobris.
1612. Birgitta Rudt Corf: f: nata in Fuelsang 31. Augusti.
1613. Helviga Rudt Corf: f: nascitur in Hindtzgaffl 11. Octobris.
1614. Henricus Rosæcrantius natus in Keijstrup 13. Junij utpote 2 Feria Pentecostes.
1616. E vivis discessit Jacobus Rosenkrantz Bergini Norveg: mense Octobri.
- Fatis concessit Anna Truusdaatter in Arreskoff 13. Octobris.
1617. Litanía 3., 4. et 5. Februarij.

¹⁾ Den följande anteckningen om Erik Ruds dödsdag skrifven af annan hand.

1619. Pestis contagiosa in Sælandia, Hafniæ circiter 7000 hominum absumsit.

1621. Litanie 14., 15., 16. Martij.

Interdicta importatio cerevisiæ Germaniæ in Daniam.

Tanta hijemis vis ut per glaciem Mittelfardâ in Cimbriam duabus integris septimanis cum curribus et eqvis pervium esset iter.

1622. Fatis concessit dux Joannes de Synderborg Christiani 3. filius.

Domina Petronella Gyldenstiern morte subitanea extincta in aula sua Stensgaard 7. Novembris horis antemeridianis.

Reditus navium duarum ab India orientali, quæ pipere, ferebantur onustæ.

Ebberus Munck de Fielebrog vitam cum morte commutavit 19. Julij. Palæmonis Rosæcrantzij cum Elizabetha matertera mea nuptiæ celebratæ Hafniæ 2. Dominica post Trini:

Comitia Hafniæ circa Trini:

1623. Litanie per hæc Regna, 4., 5., 6. Martij.

Academia Sorensis, pro Nobilium pueris, fundata, perficitur ad festum Michaelis.

Et literæ Regis ad Nobiles de pueris eò mittendis 24. Julij.

Fundatio prodijt impressa, et data 30. Novemb:

Gymnasium Otthoniense inauguratum 15. Januarij.

Berginum Norveg: igni inopinato et inextingibili ferè consumptum.

Cajus Rantzov de Rantzosholm obiit. Calundburgi 5. Aprilis.

Comitia Hafniæ Festo Trinita:

Naves è Dania emittuntur in Hispaniam pro sale afferendo.

Det Sølfberg funden ved Sandvert i Norrig, ock den første mynt slagen, effterfølgendis Aar.

1624. Litanie per Regnum Daniæ, mandato piissimo Regio, coeperunt cantari à concionibus, Dominicalibus, mense Julio. Qvod non ita multò post, plurimis in locis desiit.

Bergini 9. Junij inter 6. et 7. vespertinam infans, in utero Materno, septies flens audiebatur, attestante Episcopo N. Paschasio, cum tribus idem audientibus mulieribus.

Papa Romanus, missis cclam legatis suis Hafniam, extincto vero Evangelij lumine, erronea sua doctrina in doctos seducere conabatur.

Doctor Cunradus Aslacus Theologiæ professor obiit.

Defunctus avus meus maternus Olaus Rosenspar, in Draxholm, 5. Januarij.

Uldaricus Friderici 2. filius, Dux Holsatiæ, Episcopus Suerinensis, oppetiit 27. Martij 8 antemer: Exeqviæ ipsi factæ 24. Maji.

Comitia Hafniæ 21. Junij, qvo tempore comes Oldenburgius legationem Cæsareæ Maj: apud Regiam Majest: obiit.

Sponsalia Nicolaj Trolle, cum sorore mea Metta Rudt, in Vallø Selandorum 1. August: ut Dominica x post Trinita:
 Sophia Rudt amita mea obiit in Cimbria, et sepulta Viburgi 13. August:
 Conventus Senatorum Regni Daniæ et Sueciæ, in finibus.
 1625. Delectus habitus Nobilium et eqviturum in planitie Otthoniana. 17. Novemb:
 Publicæ præces 21., 22., 23. Mart:
 Indus orientalis, Manuel, baptizatus Otthoniæ 5. Octobr: et Christiani Immanuelis nomen ei imponitur.
 M. Petrus Petri Hien: et M. Jacobus Hasebard peste Hafniæ occubuerunt.
 Insolita grando. 14. August:
 Siligo, hordeum, avena, è cortice arborum producebatur.
 Bellum inferioris Saxonie cum Pontificiis, eorumque præfecto Generali, de Tilli.
 In eo conflictu occubuit Jacobus Wifeld jun: Jacobi Regni Danicj cancellarij filius, sepultus Neoburgi 25. Novemb: item Nicolaus Rosenkrantz.
 Eske Brock, obiit, sepultus Randers 30. Decemb:
 Manderup Pasbjerg, obiit, sep: Wib: 2. August:
 Jacobus VI. Angliæ Rex moritur 6. Aprilis.
 Mauritius comes Nassovie, princeps Uranie obiit 23. April: Die Greg: 6 vesp:«

En kolligatvolym, bunden i ett typiskt renässansband från 1500-talets slut, innehållande fem stycken i Köbenhavn 1572 tryckta förordningar, Christian III's Recess. En Skick och Ordning som aff Frederich II bleff giort paa Kiøbenhaffns Slot, Konning Frederich II's Handfæstning, Gaards Retthen och Den danske Søret, har fordom tillhört riksrådet Henrik Brahe till Vidtsköfle, såsom framgår af hans egenhändigte anteckning¹⁾ och på pärmen tryckta initialer med årtålet 1573. Boken har år 1764 kommit i den kände svenske bibliografen och bokvännen Johan Henrik Lidéns ägo och från hans bibliotek öfvergått till Uppsala universitetsbiblioteks samlingar. I slutet af volymen äro inhäftade ett stort antal tomma pappersblad, tydligen afsedda för anteckningar af skilda slag. Tyvärr äro de flesta af dessa blad oskrifna, endast det första jämte två rader af det andra innehåller följande af Henrik Brahe nedskrifna dödsdata för några af hans närmaste släktingar.

¹⁾ Denna anteckning, skriven på pärmens insida, har följande lydelse: »Thenne Bog hørrer mig Hennrich Brade tiill medt Rett och Skell, och ingen Anndenn 1573. Hielp mig Du Hellig Trefoldighedt.«

»Anno Dominj 1551 S: Mattej dag vdj Faste mellum ij och iij for middag kallede gudt Almegtigste mynn kier Sallige farfader her Axssell Brade Tiill Krogholm huis Siell Gudt naade med Alle Chrisnne Sielle, Amen.

Anno Dominj 1560 Thenn vor Frue dag nest effther S: Morthens dag kallede Gudt mynn kierre Sallige Fader Jenns Brade Tiill Vidsköffe Gudt Giffue hanum med Alle Christne enn Gledelig och godt opstandelse. Amen.

Och kallade gudt hanum paa Vidsköffe om Morgenen ther Klockenn vaar syff.

Anno Dominj 1566 thenn Söngag (!) nest effth S: Lauridtz dag daa kallede gudt Almegtigste aff thene for gengelig verdenn och till sit euige Rigge myn Kier Sallige moder Frw Anne Bildis dotter till Vidsköffe Gudt ver hinder och vos Alle Naadig och Barmhiertig, Amen, och döde hun paa Løffuerød ther ny slog om afttenenn.

Anno Dominj 1567 Then Tisdag for midfaste Söndag om natten ther klockenn slog ett kallede Gudt mynn kier faderbroder her Laffue Brahe till Krogholm Gudt vnde bode hanum och voss en glad och [god?]¹⁾ opstandelse och döde hand paa Krogholm.

Anno Dominj 1575²⁾ thenn Mandag vdj Dimell vge kallede Gudt Almegtigste mynn kier Sallige Farster Frw Margrette Brade till Krogholm och döde hun paa Krogholm om dagenn ther klocken var mellum xj och xij gudt giffue hinder och voss alle samenn then euige glede, Amenn.

Anno 1575 thenn tisdag effther paske tha kallede gudt Almegtigste mynn kier och salige broder Axssel Brade och döde hand paa Krogholm om dagen effther Middag ther klocken var vidt fire, Gud for Synn Barmhierthighed ver hann och voss Alle Naadig och Barmhierthig, Amenn«.

En annan bok med skånsk proveniens, en i Leipzig 1541 tryckt upplaga af Psaltaren i tysk öfversättning, har tillhört riksrådet Henrik Ramel d. y. till Bäckaskog. Till vänster på titelbladet finnes nämligen hans vapen, ritadt med bläck och däröfver initialerna H. R. Till höger ser man det Skeelska vapnet och initialerna M. S., alltså hänsyftande på hans hustru i andra giftet, Margaretha Skeel. Boken har flera senare svenska proveniens³⁾ och är af någon ägare ombunden i början af 1800-talet. I slutet af boken finna vi en längre anteckning på tyska med teologiskt innehåll,

1) Ett ord öfverhoppadt.

2) Rättadt från 1577.

3) Sigfrid Gahm, Abraham Lemchen, Cornelius Osængius och P. L. Sellergren. Boken finnes nu i Uppsala.

antagligen från mitten af 1500-talet. På titelbladets baksida är skrifven en familjeanteckning rörande fru Sophie Rosenkrantz. Stilen tycks vara från 1500-talets slut eller början af 1600-talet. Om den härrör från Henrik Ramels hand, hvilket jag ej kunnat konstatera, kan den icke gärna vara tidigare än omkring 1630. I så fall har någon annan skriftlig källa legat till grund för de här meddelade familjeuppteckningarne, som då skulle behandla händelser försiggångna sextio år tillbaka i tiden.

»Anno 1571 Fredagen den 7. Septem. om eptermidagenn mellem iij och v slet, Bleff F. Birgitte Sefelds fød paa wisboriig, och war maanen vdj wedereus tegenn, och Sollenn vdj Jomfruen met Mercurius, Venus och Mars vdj Løuenn, Saturnus vdj Schorpionen, och war samme dag Solskin, met Blanke Schüer och winden war ost Sudost.

Søndagen der nest epth bleff hun døpt och Christnet paa wissboriig, Gud lade hinde bliffue et Guds barn.

Fredagen der nest epth som war den 4. Septembris, Bleff f: Sophie Rosenkrantz süg, aff hedt febris. Doch war dei nogit slagit till bedring om Søndagen, Saa Jacop Sefeld, epter Kon: Maijt breff, drog om Mandagen der nest fra hinde, offuer til Konge: Maijt. Siidenn tog hindis siugdom offuerhaandt, Och frwe Birgitte Giøe kom till hinder paa wisborg, om Torssdagen som war denn 20. Septembr: Och paa Tissdagenn der nest epth Som war denn 25. Septembr: Tha hedenn soff s:aliig fr: Sophie Rossenkrants vdj Herrenn, Met en Christelige Bekiendelse: och en salig sachtmodiig abschiede, Gudt giiffue hinder met alle tro Christne, Enn gledeliig opstandelsse«.

Sommaren 1589 befann sig i Danmark en skotsk legation för att afsluta giftermålskontraktet mellan konung Jakob VI och prinsessan Anna, Kristian IV:s nästäldsta syster. Beskickningen bestod af flera personer, främst bland dem George Keith, earl Marishal, hvilken som sin konungs ställföreträdare blef vigd vid prinsessan Anna. En annan medlem af beskickningen var sir James Scrymgeour of Dudhope. Dessa tvänne herrar jämte två andra skotska ädlingar, Archibald Douglas och Andrew Sinclair, förmodligen tillhörande sändebudens svit, synes hafva stått i nära vänskapsförbindelse till den danske adelsmannen Erik Lange till Engelsholm, den med Tyge Brahe och hans släkt nära befryndade guldmakaren, hvars äfventyrliga och romantiska öden, hans flykt från fäderneslandet och giftermål med Tyge Brahes syster, Sophia, äro väl kända, men hvars sista lefnadsår och död äro höljda i dunkel. År 1589 är hans exil ännu ej börjad, han uppehåller sig

då i Köpenhamn, och har förmodligen vid olika tillfällen sett som gäster hos sig de skotska legaterna, hvilka till minne inskrifvit sina namn i ett exemplar af en i Genève 1562 tryckt italiensk bibel, som nu finnes i Uppsala och som kommit dit med den De la Gardieska donationen. De gjorda anteckningarne ha följande lydelse:

»Viuit post funera virtus. Georgius comes et regni Scotiæ Mareschallus hæreditarius serenissimi Scotorum regis in daniam legatus, nobili et amico suo singulari Erico Lange de engsthalm, scribebat hafniæ 25 mensis Julij Anno Dominj 1589«.

»Et intus ut extra. Jacobus Scrymgerus Liber baro de Dudop Constabularius De Deydonensis et Vexilifer Hereditarius regni Scotiæ scribebat Erico Leng domino de Inghishollum nobili et amico suo Intimo Hafniæ vltimo Julij 1589 quo tempore legatus eram de Scotia apud Danos«.

»Spes mea Christus. Archebaldus Douglatius Illustris ac generosi Domini comitis Mortonæ filius et cubicularius serenissimi et Inuictissimi regis Scotiæ: Amico suo carissimo Erico Lang domino de Inghisholom scribebat Hafniæ quarto Augusti Anno 1589«.

»Fides. Andre De Sinclair filz Du Seigneur de Sinclair gentilhomme ordinaire De la Chambre du Roy Descosse, escrite a son plus Intime et plus affectionné amy Eric Laing Seigneur De Inghishollim auquel ie Souhait tout heur et contentement. Le 4 Jour d'aoust 1589«.

I ett exemplar af Christiern Pedersens Saxoupplaga, tryckt i Paris 1514, finnas några anteckningar från sista hälften af 1500-talet, skrifna af bokens dåvarande ägare, kyrkoherden i Dalby socken Johannes Mariager. Volymen, som sedermera tillhört en viss Nicolaus Christierni, finnes nu i Universitetsbiblioteket i Lund, dit den kommit med det af Karl XI donerade Gripenhielska biblioteket. Mariagers anteckningar i boken lyda som följer:

»Anno Dominj 1565, 26 die mensis martij Hora secunda pomeridiana in curia pastoralis quæ est in Dalby natus est Christophorus primus Johannis Mariagrij filius, cuius susceptores 1. Michael scriba in Terebij(?) qui inde erat ciuis et senator Arhusiensis 2. Hendricus scriba Trøgeueldensis, Ericus Boetij prefectus Egedensis, et Laurentius Andreae in Høslev. Baptizatus a præposito D. Christiano.

Anno Domini 1567 die quarta mensis Augusti hora decima ibidem natus est frater ipsius Bartholinus Johannis. Cuius susceptores Dominus Johannes minister verbi in Kalriss Dominus Andreas in Roalt. Baptizatus a domino Nicolao in Kongstedt, concionatore Domino Petro Aulepontano.

Anno Domini 1571 die 20 Aprilis, horam pomeridianam circa duodecimam natus est tertius meus filius, nomine Eskillo, qui sequenti die propter infirmitatem a domino Petro in Egede meo hypocausto baptizatus, tertia a sua nativitate die, in domino mortuus est eo fere temporis puncto quo nascebatur. Susceptores eius fuerunt Josephus diaconus meus, ipsius vxor Cicilia, Beritea vxor Magni Johannis ijbidem«.

I det Brahe-Wrangelska biblioteket på Skokloster finnes ett exemplar af en i Strassburg 1625 tryckt bibel i folio, Biblia erklärt durch Danielem Cramer. Denna har några med kvinnlig hand skrifna familjeanteckningar, hvilka otvifvelaktigt härröra från Dorothea Ahlefeld, enka efter den 1639 aflidne Ditlev Rantzau till Panker. Deras dotter Dorothea var sedan 1636 gift med en sonson till den lärde Henrik Rantzau, grefve Christian Rantzau till Breitenburg, som vid den tid anteckningarne behandla, var amtman på Rendsborg.

»Anno 1639 in der nacht zwischen den 14. vnd 15. Maij ein wenig vor dreij Viertteil auf ein Vhr ijst mein dochter Sohn Christian auf dem hause Breitenburg zur welt geboren welchen der gütige Gott ijhm zu ehren vnd Sich selbst zu allem erdeijsamb wolle gross werden vnd erwachsen lassen. Ist widder Selich ijm Herren endtschlafen, eh ehr eines Jares Alt geworden, auf dem Schlosse Renszeburg ijm Jahre 1640 den 29. Aprilis gott vor leihn eine froliche vf ehr stehung.

Anno 1641 den 8. Martzij des Morgenss frue ein firtell vor 4 vhr ijst meiner dochter Kint Margreta Dorothea auf dem Schlosse Renszburg geboren, gott der Almechtige woll Sie zu seinem ehren vnd den Elteren zur Fräude auf ehr wackschen lassen«.
